

Georg Kühlewind Alapítvány

Harmincnyolcadik hírlevél

Alapítványunk 38. hírlevelében ismét két Grimm-mesét ajánlok figyelmükbe. Felmerülhet talán valakiben, miért? Az ok, hogy ezek a mesék – a 36. hírlevélben közzé tett *A háromféle nyelv* és *Az élet vize* is – olyan fontosságú témákat fogalmaznak meg a mesék sajátos nyelvén, melyen mindenkinek érdemes újra meg újra eltűnődnie. A megértés szintje és mélyége sokféle lehet. Sokszor olvastam, sőt sokszor tanítottam is ezeket a meséket. Mégis... Ha újraolvasom őket, valami mindig megváltozik. Újat, váratlant fedezek fel, legtöbbször valami olyat, ami minden addiginál lényegesebb és mélyebb keretbe helyezi a korábban értetteket. Ezért merem ajánlani őket minden kedves olvasónknak.

Fenyő Ervin

Rigócsőr király

Egy királynak volt egy lánya, aki mindeneknél szebb volt, de annyira büszke és rátarti is, hogy egy kérő sem lehetett elég jó neki. Sorra osztogatta nekik a kosarat, a tetejébe még csúfolódott is velük. Ez ízben a király nagy vigasságot rendezett, s meghívott rá közelről-távolról minden vitézt, aki házasodni kívánt. Sorba állították őket rangjuk-rendjük szerint; először jöttek a királyok, aztán a fejedelmek, utánuk a hercegek, a grófok meg a bárók, végül pedig a köznemesek. Végigvezették ekkor a királylányt a sorok között, de mindenkiben talált valami hibát. Emez túl kövér volt: „Boroshordó!” – vetette oda. Amaz túl nyurga: „Magas és ingatag, a járása álmatag!” A harmadik túl alacsony: „Pöttöm és pufók, az ilyenek mire jók!” A negyedik túl sápadt: „Mint a halál, halovány!” Az ötödik túl vörös: „Tűzkakas fi be!” A hatodik nem volt elég délceg: „Nyers palló, kemencén száradt!” És így tovább, mindenkiben talált valami kivetnivalót, de kivált mulattatta egy derék király, ki a sor legelején állott, és akinek görbére sikeredett az álla. „Ni – kiáltott fel kacagva – ennek meg olyan az álla, mint a rigó csőre!” Rajta is maradt a királyon a Rigócsőr név. Az öreg király azonban, látván, hogy leánya mást se tesz, csak gúnyt űz az emberekből és a kérőket rendre ócsárolja, haragra gerjedt, és megfogadta, hogy hozzáadja az első jöttment koldushoz, aki portája előtt megfordul.

Néhány napra rá vándor muzsikus állt meg az ablak alatt, énekszóval akarván kevéske alamizsnához jutni. Mikor a király meghallotta, így szólt: „Eresszétek be.”

Belépett a muzsikus porosan, toprongyosan, énekelt a király és lánya előtt, mikor pedig befejezte, csekélyke adományt kért. Szólott a király: „Annyira tetszett az éneked, hogy hozzád adom a leányomat feleségül.” Megrémült a királyleány, de a király azt mondta: „Megfogadtam, hogy odaadlak az első jöttment koldusnak, s amit fogadtam, be is tartom.” Nem segített semmi rimánkodás, hozatták a papot, és mit sem tehetett a királylány, már össze is eskették a szegény muzsikussal. Mikor ez megtörtént, így szólt a király: „Most már koldus felesége vagy, nem való, hogy továbbra is palotámban időzz, eridj, tarts az uraddal.”

Kézen fogván őt a koldus, kivezette, és a király leányának gyalog kellett követnie. Midőn egy nagy erdőbe értek, megkérdezte urától:

*„Milyen szép erdő! Kié lehet?”
„Rigócsőr királyé, kérte is kezded;
ha elfogadod, most a tiéd volna.” –
„Szegény, árva leány, ugyan mit tehetek?
Rigócsőr királyné sohasem lehetek.”*

Majdan egy rétre értek, a királyleány kérdezte megint:

*„E szép rét ugyan kié lehet?”
„Rigócsőr királyé, kérte is kezded;
ha elfogadod, most a tiéd volna.” –
„Szegény, árva leány, ugyan mit tehetek?
Rigócsőr királyné sohasem lehetek.”*

Útjuk eztán egy nagy városban haladt át, kérdé ismét a királynak leánya:

*„E szép nagy város vajon kié lehet?”
„Rigócsőr királyé, kérte is kezded;
ha elfogadod, most a tiéd volna.” –
„Szegény, árva leány, ugyan mit tehetek?
Rigócsőr királyné sohasem lehetek.”*

„Nem tetszik ám ez nékem – szólalt meg a vándor muzsikus –, hogy örökösen valaki más után vágyódsz! Én talán nem vagyok elég jó neked?” Végül egy egészen kicsiny házikóhoz értek. Szólott a királyleány:

*„Teremtő Isten! Még ilyet se láttam,
Ki lakhatik eme rozszant kalyibában?”*

Felelt pedig a muzsikus: „Ez az én házam meg a tiéd, itt fogunk lakni.” A királyleánynak le kellett hajolnia, hogy beférjen az alacsony ajtón. „Hol vannak a

cselédek?” – kérdezte. „Még hogy cselédek! – förmedt rá a koldus – magadnak kell elvégezned mindent, ha azt akarod, hogy meglegyen. Mindjárt rakj is tüzet, tégy fel vizet, és főzz nekem vacsorát, igen elfáradtam.” A királyleány mit sem értett tűzrakáshoz, főzéshez, így hát a koldus kénytelen volt maga is dologhoz látni, hogy legalább fél fogára jusson valami. Mikor elfogyasztották soványka ételüket, hálni tértek. Másnap a koldus már kora reggel felköltötte a királyleányt, hogy lássa el a ház körüli dolgot. Valahány napig, míg ki nem fogytak a készletükből, így tengették életüket. Akkor azt mondta a koldus: „No, feleségem, ez így nem megy tovább, hogy csak föléljük, amink van, de keresni nem keresünk semmit. Kosarat fogsz fonni.” Azzal elment fűzfavesszőt vágni, hozott egy nyalábbal; a királyleány nekifogott a fonásnak, de az erős vesszők sebesre törték finom kezét. „Látom már, nem boldogulsz – szólt az ura –, fonnod kellene, ahhoz talán jobban értesz.” Nekiült a királyleány, és megpróbálkozott a fonással, de a durva fonál egykettőre felhasogatta gyenge ujjait, kicsordult vére mind ráfolyt a szára. „Látod, látod – mérgeződött az ura –, semmilyen munkára se vagy alkalmas, rossz vásárt csináltam veled. De talán kereskedhetnék fazékkal meg egyéb cseréppel; majd kiülsz a piacra, és kínálsz a portékát.” – „Ah – gondolta a királyleány –, mi lesz, ott ülök és cserepet árulok, majd gúnyolnak, csúfolnak!” De nem volt mit tennie, engedelmeskednie kellett, hogy koldusbotra ne jussanak. Első ízben sikerült is a dolog, az emberek szívesen megvették a szép asszony portékáját, s megadták, amit kért érte, sőt sokan odaadták a pénzt, és még a fazekat is meghagyták neki. Éldegéltek a haszonból, amíg tartott; akkor az ember ismét beszerzett egy szekerre való új edényt. Kiült vele a királyleány a piac egyik sarkába, kirakta maga köré áruját, kínálta. Amint ott ül, egyszer csak arra vágtat egy részeg huszár, és egyenesen a cserepek közé csörtet, bizony sok ezer apró szilánkra tört az egész! Sírva fakadt a királyleány, ijedtében azt se tudta, mitévő legyen. „Jaj, szegény fejemnek – sóhajtott –, mit fog szólni az uram!” Hazasietett, és elmondta, milyen balszerencse érte. „Hogyan is ülhet ki valaki cserépedényekkel a piac sarkára! – korholta az ura. – Hagyd el a sírást, látom már, hogy semmilyen tisztességes munkára sem lehet használni téged. Voltam a király palotájában, és érdeklődtem, nem volna-e szükségük cselédre a konyhán. Megígérték, hogy felfogadnak; cserébe ingyen kapod majd az élelmet.”

Így tehát konyhalány lett a királyleányból, segédkeznie kellett a szakácsnak, elvégeznie a legsanyarúbb munkát is. Két zsebébe egy-egy csuprot kötött, abba vitte haza, amit a maradékból néki osztottak, s azon éltek. Történt egyszer, hogy a király legidősebb fiának a lakodalmára készülődtek. Fölment a szegény királyleány is, és odaállt a terem bejáratához, hogy láthasson valamit. Mikor aztán meggyújtották a gyertyákat, sorra vonultak be a vendégek, egyik szebb, mint a másik, és minden csupa pompa meg ragyogás volt, elszorult akkor a királylány szíve a sorsa miatt, s átkozta magát gögjéért és büszkeségéért, mely így lealázta, s ily nagy szegénységbe taszította. Pompás étkek illata szállt, és a szolgák, akik hordták, neki is oda-odavetettek egy-egy falatot, azt ő gyorsan berakta csuporába, hogy hazavigye. Egyszer csak belépett a

királyfi selyemben-bársonyban, nyakában aranylánccal. Megpillantván a szép menyecskét az ajtóban, kézen ragadta, vitte volna táncba. De a királyleány szabódott, s megrémült, mert látta, hogy az a Rigócsőr király áll előtte, aki megkérte a kezét, és akinek ő csúfos kosarat adott. De hiába vonakodott, az már bevonszolta a terembe; s akkor a szalag, amely zsebeit tartotta, elszakadt, a két csupor kifordult, a leves kiömlött, a falatok pedig szanaszét szóródtak. Lett is ennek láttán nagy hahota és csúfolódás, a királyleány pedig rettentő szégyenében legszívesebben ezer öl mélyre süllyedt volna a föld alá. Menekült is volna, szaladt ki az ajtón, de a lépcsőn egy vitéz utolérte és visszavitte; ahogy ránézett, látta, hogy megint Rigócsőr király az. Most már kedvesen szólította: „Ne félj, én meg a szegény muzsik, aki a nyomorúságos viskóban lakott veled, egyek vagyunk, a te kedvedért változtattam el a külsőmet, és én voltam az a huszár is, aki lovával a fazekaid közé csörtetett. Mindezt azért tettem, hogy büszkeségedet megtörjem, és megbüntesselek gögödért, amellyel csúfot üztél belőlem.” Keserves sírásra fakadt a királyleány, s azt válaszolta: „Nagyot vétettem ellened, nem érdemlem, hogy a feleséged legyek.” A király pedig azt felelte: „Most már ne bánkódj, a rossz napoknak vége, jöszte, üljük meg a lakodalmat.” Jöttek a belső cselédek, s a legpompásabb holmit adták rá a királyleányra, jött atyja is meg az egész udvar, és sok boldogságot kívántak neki eljegyzéséhez Rigócsőr királlyal, s csak aztán kezdődött az igazi vigasság. Te meg én, bárcsak mi is ott lehettünk volna!

Szerencsefi János

János hét évig szolgált gazdájánál, akkor így szólt: „Kitelt az időm, gazdám, most már szeretnék hazamenni anyámhoz, adja ki a béremet.” Gazdája azt felelte: „Hűségesen és becsületesen szolgáltál, amilyen a szolgálat volt, olyan legyen a jutalom is” – és adott Jánosnak egy aranyrögöt, akkorát, mint János feje. János elővette zsebéből kendőjét, belegöngyölte a gömböcöt, vállára vette, és elindult hazafelé. Amint ment-mendegélt, és rakosgatta egyik lábát a másik elé, egy lovast vett észre, aki frissen és vidáman ügetett fürge lován. „Ó, milyen szép dolog a lovaglás! – szólt János jó hangosan. – Az ember mintha csak székben ülne, kőbe sem rúg, cipőt nem koptat, és úgy halad, hogy észre sem veszi.” Hallván ezt a lovas, megállt, és odakiáltott: „Ugyan János, miért is jársz gyalog?” – „Nincs más választásom – felelte amaz –, ihol ez a gömböc, ezt kell hazavinnem; igaz, hogy arany, de fejemet se tarthatom egyenesen miatta, meg a vállamat is nyomja.” – „Tudod, mit? – mondta a lovas – cseréljünk: én neked adom a lovamat, te pedig nekem adod a gömböcödet.” – „Szíves örömet – felelte János – de annyit mondok, lesz ám velem mit cipekednie.” A lovas leszállt, elvette az aranyat, Jánost pedig felsegítette, kezébe nyomta a kantárszárat, és azt mondta: „Ha vágatnál, csettints a nyelvvel, és kiáltsd azt: hopp-hopp!”

János majd kiugrott a bőréből örömeiben, mikor fenn ült a lovon és lovagolhatott kénye-kedve szerint. Egy idő múltán eszébe jutott, hogy mehetne még gyorsabban is, csettintgetni kezdett a nyelvvel, és azt kiáltotta hozzá: „Hopp-hopp.”

A ló erős ügetésbe kezdett, és mire János észbe kaphatott volna, már le is pottyant, és ott feküdt az árokban, amelyik a szántóföldet választotta el az országúttól. El is futott volna a ló, ha nem tartóztatja fel egy paraszt, aki az úton jött, és tehenet hajtott maga előtt. János összerendezte tagjait, és feltápáskodott. De a jókedve elfüstölgött, és így szólt a paraszthoz: „Cudar multság a lovaglás, főleg ha olyan gebére kerül az ember, mint ez, rúgkapál, és levet a hátáról, hogy a nyakad törheted; én ugyan többé föl nem ülök rá. Sokkal jobban tetszik nekem a kend tehené, a mögött kényelmesen ballaghat az ember, és azonfelül biztosítva van a mindennapi teje, vaja, sőt sajtja is. Mit nem adnék érte, ha nekem egy ilyen tehenem lehetne!” – Hát – szólt a paraszt –, ha ezzel szívességet teszek, örömet elcserélem a tehenem a lóért.” János boldogan ment bele a cserébe; a paraszt felpattant a lóra, és gyorsan toványargalt.

János terelgette maga előtt tehenét szép nyugalmasan, és a szerencsés vásárra gondolt. „Csak egy darab kenyérem legyen – annyi pedig meglesz mindig –, akkor ehetek hozzá vaját, sajtot, ahányszor csak tetszik; ha szomjas vagyok, megfejem a tehénkémet, és tejet iszom. Kívánhatsz-e még többet, egykomám?” Egy fogadóhoz érve megállt János, nagy örömeben egyszerre bekebelezett mindent, amije volt, ebédjét, vacsoráját is, az utolsó néhány garasért pedig csapoltatott magának fél pohár sert. Azután továbbhajtotta tehenét, mindig csak szülőanyja faluja felé. Amint közeledett a dél, a forróság mind tikkasztóbb lett, János pedig egy pusztá közepén járt, s még egy óráig ugyanott. Igen melege lett Jánosnak, a szomjúságtól ínyére tapadt a nyelve. „Ezen könnyen segíthetünk – gondolta magában –, megfejjük a tehenet, és a tejjel csillapítjuk szomjunkat.” Kikötötte a tehenet egy kiszáradt fához, és mivel sajtár nem volt nála, a bőrkötényét tartotta alá, de akárhogy erőlködött is, egy csepp tejet sem sikerült előcsalnia. És mert hozzá még ügyetlen is volt, a türelmetlen jószág végül egyik hátsó lábával úgy fejen kólintotta, hogy János földre szédelgett, és egy darabig arra se bírt rájönni merre lehet. Szerencsére éppen arra jött egy mészáros, aki süldő malacot tolt a talicskáján. „Minő otromba lény!” – kiáltotta, és felsegítette a derék Jánost. János elmesélte, mi történt. A mészáros megkínálta kulacsából, és azt mondta: „Igyál csak, és frissítsd fel magad. Ez a tehén, ha jól látom, nem tejel, öreg állat, legfőljebb igavonásra jó, vagy levágni.” – „Hajjaj! – sóhajtott Jankó, és végigsimított üstökén –, ki gondolta volna! Nem rossz dolog persze, ha van egy ilyen állat a háznál, mennyi húst ad, ha levágják! De én a tehén húzáért nem vagyok oda, nem elég zamatos. Bezzeg, ha egy ilyen fiatal malacom volna! Ennek minő íze van, és hozzá még a rengeteg kolbász!” – „Hallgass ide, János – mondta erre a mészáros –, a te kedvéért szívesen cserélek, neked adom a disznót a tehénért.” – „Isten fizesse meg a nyájasságát” – mondta János, átadta a tehenet, a malackát leoldozta a talicskáról, a madzagot pedig, amihez kötözve volt, kezébe adatta.

Mendegélt tovább János, és arra gondolt, mégiscsak mennyire kívánsága szerint megy minden, ha valami balul üt ki nála, azért egy-kettőre jóra fordul. Ezután egy legény szegődött hozzá, aki szép, fehér libát vitt a hóna alatt. Jó napot kívántak egymásnak, és János sorolni kezdte szerencsáját, meg hogy milyen előnyös cserét

csinált. A legény elmondta, hogy egy keresztelői lakomára viszi a libát. „Fogd csak meg – bízta Jánost, és megragadta két szárnyánál – milyen súlya van, de nem is csináltak vele mást nyolc héten át, csak tömték! Aki ennek a sültjét megkóstolja, az kétfelől törli szájáról a zsírt.” – „Nem tudom – szolt Jankó, és megtaksálta fél kézzel –, megvan a súlya, de azért az én disznóm se kutya.” A legény eközben körültekintett igen gondterhelten, hozzá még csóválta is a fejét. „Hallod-e – kezdte aztán –, a te disznód körül, azt hiszem, nincs minden rendben. A faluban, ahol átjöttem, éppen most loptak el egyet a bíró istállójából. Félő, félő, ott van a te kezében, ni. Parancsokkal kerestetik, és rossz vásár lenne, ha elcsípnének téged a disznóval; a legkevesebb, hogy sötét verembe vetnek.” Félelem fogta el a derék Jánost: „Jaj, Istenem – mondta – segíts ki, te legény, a bajból, te jobban kiismered magad errefelé, fogd a disznómat, és add nekem a ludadat.” – „Kockáztatnom kell, az igaz – felelte a legény –, de nem venném szívemre, ha miattam kerülnél bajba.” Átvette hát a kötelet, és egy mellékösvényen gyorsan elhajtotta a malacot; a derék János pedig, gondjától megváltván, hóna alatt a libával hazafelé vette útját. „Ha jól meggondolom – beszélte meg magával a dolgot –, még előnyöm is van a cseréből: legelőször finom pecsenye lesz ebből, aztán a rengeteg zsír olvad ki belőle, abból lesz libazsíros kenyérem fertály esztendeig, végül a szép, fehér tollal megtömetem a fejpárnámat, s azon elalszom, ha nem dajkálnak is. De nagy öröme lesz édesanyámnak!”

Mikor az utolsó falun haladt át, egy ollóköszörűs állt ott a talicskájával, zúgott a kereke, az ember pedig dúdolgatott hozzá:

*„Pörgetem köszörűm, fenem ollóm élet,
Szél szerint fordítom ködmönöcském szélét.”*

Megállt János, elnézte, aztán pedig megszólította az embert, mondván: „Kendnek jól mehet a sora, ha ilyen vidáman köszörülget.” – „Az már igaz – felelte a köszörűs –, aranyat ér ez az ipar. A jó köszörűs olyan ember, aki valahányszor a zsebébe nyúl, mindig talál benne pénzt. Hát te hol vetted ezt a szép libát?” – „Nem vettem, hanem cseréltem a malacomért.” – „Hát a malacot hol vetted?” – „Azt egy tehénért kaptam.” – „És a tehenet?” – „Azt egy lóért kaptam.” – „És a lovat?” – „Azért egy aranygolyóbist adtam, akkorát, mint a fejem.” – „Hát az aranyat miért kaptad?” – „Ó, hát az volt a bérem hétesztendei szolgálatért.” – „Te aztán mindahányszor feltaláltad magad – mondta a köszörűs –, ha most még odáig viszed, hogy valahányszor felállsz, pénz csörren a zsebedben, akkor megcsináltad a szerencsédet.” – „Hogyan fogjak hozzá?” – kérdezte János. „Köszörűsnek kell lenned, mint én; ahhoz pedig igazán nem kell más, csak egy fenőkö, a többi már alakul magától. Van is nekem itt egy, igaz, hogy kicsit kopott, de nem is kérek érte mást, csak a libádat; akarod-e?” – „Hogyan is kérdezhet ilyet – felelt János –, hisz én leszek a legboldogabb ember a világon; ha pénzem van, ahányszor a zsebembe nyúlok, mi gondom lehet még akkor?” – azzal átadta a ludat, és magához vette a fenőkövet. „Ihol

– mondta a köszörűs, és fölvelt egy közönséges, súlyos mezei követ, amely mellette hevert – itt van hozzá még egy remek kő is, ezen jól lehet kalapálni, egyengethetsz rajta szöveget. Fogd, és őrizd meg jól.”

János eltette a követ, és továbbindult jókedvűen; ragyogott szeme az örömtől: „Alighanem burokban születtem, és vasárnap – kiáltott fel –, amit csak kívánok, teljesül.” Közben, mivel kora reggel óta talpon volt, kezdett elfáradni, gyötörte az éhség is, hisz amikor a tehenet megkapta, egyszerre megette minden tartalékát. Végül már csak vánszorogva haladt, és minden percben meg kellett állnia; ráadásul még a kövek is kegyetlenül nyomták. Nem bírta elhessegetni a gondolatot, milyen jó volna, ha épp most nem kellene cipelnie őket. Csiga módjára vonszolta el magát egy mezei kútig, hogy megpihenjen, és friss vízzel csillapítsa szomját; a köveket viszont, nehogy bajuk essen, mikor letelepszik, óvatosan lerakta maga mellé, a kút kávéjára. Akkor leült, s hajolt volna le, hogy igyék, de véletlenül meglökte kicsit a köveket, mire mind a kettő a kútba pottyant. János mikor saját szemével látta, mint tűnnek el a mélyben, örömében felugrott, aztán letérdelt, és könnyes szemmel mondott hálát Istennek, amiért még ezt a kegyet is megadta neki, és ily nagyszerűen szabadította meg a nehéz kövektől, egyetlen maradék gondjától, hogy még szemrehányást sem kell tennie magának. „Ilyen boldog ember, mint én – kiáltotta – nincs még egy a föld kerekén!” Immáron könnyű szívvel, minden tehertől szabadon szökkent neki, s futott, míg anyjához haza nem ért.

Márton László fordításai